

РЕПУБЛИЧКИ ЗАВОД ЗА СОЦИЈАЛНУ ЗАШТИТУ

**ИЗВЕШТАЈ О РАДУ
УСТАНОВА СОЦИЈАЛНЕ ЗАШТИТЕ ЗА ОДРАСЛЕ И
СТАРИЈЕ СА МЕНТАЛНИМ, ИНТЕЛЕКТУАЛНИМ,
ТЕЛЕСНИМ ИЛИ СЕНЗОРНИМ ТЕШКОЋАМА
ЗА 2014. ГОДИНУ**

Београд, јул 2015. године

САДРЖАЈ

	УВОД	3
I	НОРМАТИВНА ОСНОВА ФУНКЦИОНИСАЊА УСТАНОВА И РЕФОРМСКИ ОКВИР	4
II	ОПШТИ ПОДАЦИ О УСТАНОВАМА ЗА СМЕШТАЈ	6
III	ЗАПОСЛЕНИ РАДНИЦИ	8
	Професионално усавршавање запослених	10
IV	КОРИСНИЦИ УСТАНОВА ЗА СМЕШТАЈ	11
V	ПРУЖАЊЕ УСЛУГЕ СМЕШТАЈА	19
	Услови становања корисника	19
	Стручни послови социјалне заштите	20
	Заштита од насиља	21
	Стучни рад са корисницима	22
	Сарадња са другим организацијама	27
VI	ПРУЖАЊЕ ДРУГИХ СОЦИЈАЛНИХ УСЛУГА	28
VII	ЗАКЉУЧЦИ И ПРЕПОРУКЕ	30

УВОД

Извештај о раду установа социјалне заштите за одрасле и старије са менталним, интелектуалним, телесним или сензорним тешкоћама за 2014. годину сачињен је на основу достављених појединачних годишњих извештаја ових установа Републичком заводу за социјалну заштиту.

С обзиром на актуелни процес деинституционализације и трансформације установа за смештај пратимо процес прилагођавања ових установа реформским процесима у социјалној заштити. Извештајем је обухваћено 15 установа које претежно смештају одрасле кориснике са инвалидитетом које се, према Уредби о мрежи установа социјалне заштите, налазе у групи установа за одрасле и старије. Представљен је рад ових установа кроз пружање услуге смештаја, друге услуге које установа пружа и карактеристике корисника на смештају.

I

НОРМАТИВНА ОСНОВА ФУНКЦИОНИСАЊА И РЕФОРМСКИ ОКВИР

Нормативни акти који у највећој мери уређују услуге смештаја одраслих и старијих у систему социјалне заштите у Републици Србији су Закон о социјалној заштити, 2011., Уредба о мрежи установа социјалне заштите, 2013.¹ и Правилник о ближим условима и стандардима за пружање услуга социјалне заштите из 2013. године², јер се у њему прописује минимум стандарда *услуге домског смештаја*, што је и основни предмет овог извештаја.

Закон о социјалној заштити наводи услуге смештаја у члану 40 као „смештај у сродничку, хранитељску или другу породицу за одрасле и старије или домски смештај, смештај у прихватилиште или друге врсте смештаја“. У члану 41. се дефинише да одрасле особе могу бити корисници *домског смештаја* односно, социјалне заштите.

Према Закону се домским смештајем кориснику обезбеђује становање и задовољење основних животних потреба и здравствена заштита (Члан 51.). Домски смештај обезбеђује се кориснику коме се не могу обезбедити или није у његовом најбољем интересу, останак у породици, услуге у заједници или породични смештај (члан 52. став 1.). Члан 54. Закона предвиђа, да дом за смештај одраслих и старијих не може имати капацитет већи од 100 корисника.

Други значајан нормативни акт којим се ближе дефинише основна делатност установа социјалне заштите за смештај корисника и одређују капацитети и групе корисника је Уредба о мрежи установа социјалне заштите³. Важећа Уредба о мрежи установа социјалне заштите донета је 2013. године. Уредба о мрежи установа социјалне заштите дефинише укупно 60 установа за смештај одраслих и старијих корисника у јавном сектору, као и њихове капацитете. Од тог броја укупно је 18 установа за смештај одраслих и старијих са инвалидитетом, или другим тешкоћама.

Минимални стандарди услуге домског смештаја дефинисани су Правилником о ближим условима и стандардима за пружање услуга социјалне заштите (у даљем тексту Правилник).

Према Правилнику сврха домског смештаја одраслих и старијих састоји се у одржању или унапређењу квалитета живота, њихове самосталности, односно припреме за одржив независан живот (члан 23.). Правилник у члану 22 прецизира којим одраслим

¹ Уредба је објављена у "Службеном гласнику РС", бр.12/2013.

² Правилник о ближим условима и стандардима за пружање услуга социјалне заштите, Службени гласник РС, бр. 42/2013 од 14.5.2013. који је ступио на снагу 22.5.2013. године

³ У даљем тексту Уредба

лицима се пружају услуге домског смештаја: са навршених 26 година живота, која услед физичких, интелектуалних или тешкоћа у психичком функционисању имају потребу за интензивним и целодневним надзором, негом и подршком током 24 сата, а чије се потребе тренутно не могу задовољити у породичном окружењу, или кроз услуге у заједници.

Формат за годишње извештавање установа иновиран је 2013. године са циљем да прати да ли су и у којој мери установе покренуле активности за постизање Правилником дефинисаних структурних и функционалних стандарда смештаја.

Анализа извештаја установа која следи, такође прати и укљученост установа у процес деинституционализације. Деинституционализација није само смањење броја корисника у установама и затварање установа. Деинституционализација је, пре свега, процес развоја разноврсних услуга у заједници, укључујући превенцију, како би се елиминисала потреба за институционалним збрињавањем. Деинституционализација је и целокупни процес планирања трансформације установа за смештај. Процес деинституционализације, као један од основних реформских процеса у систему социјалне заштите у Србији, прво је обухватио установе за смештај деце и младих, а потом на институције за смештај одраслих. Као подршка процесу деинституционализације у области заштите одраслих, 2012. године је покренут пројекат ”Унапређење положаја корисника резиденцијалних установа са интелектуалним и менталним потешкоћама, кроз стварање услова за њихово укључивање у друштво и локалну заједницу“ (Отворени загрљај). Финансира га Европска унија из претприступних ИПА фондова. Пројекат се реализује у сарадњи са Министарством за рад, запошљавање, борачка и социјална питања и Министарством здравља Републике Србије. У активности пројекта укључено је, или ће бити укључено, 11 резиденцијалних установа социјалне заштите за особе са интелектуалним и менталним потешкоћама (Крагујевац, Велики Поповац, Кулина, Тутин, Стара Моравица, Панчево, Блаце, Чуруг, Стари Лец, Бечеј, Алексинац)⁴.

---

⁴ У даљем тексту користеће се званични називи установа који постоје од оснивања а нису у складу са називом који се наводи у Уредби о мрежи установа;

II

ОПШТИ ПОДАЦИ О УСТАНОВАМА ЗА СМЕШТАЈ ОДРАСЛИХ И СТАРИЈИХ ОСОБА СА МЕНТАЛНИМ, ИНТЕЛЕКТУАЛНИМ, ТЕЛЕСНИМ ИЛИ СЕНЗОРНИМ ТЕШКОЋАМА

Општи подаци о установама за смештај одраслих и старијих корисника су подаци о броју, распореду и капацитетима установа за смештај одраслих и старијих. То су и подаци о укупном броју корисника на смештају у току 2014. године, као и броју на дан 31. децембра 2014. Информацију о флукуацији корисника обезбеђује податак о броју нових корисника у току године. У односу на број наведен у Уредби о мрежи установа за смештај (18 установа), овим интегралним извештајем обухваћено је укупно 15 установа (извештај Установе за смештај одраслих и старијих у Љубовији део је интегралног извештаја о установама за смештај одраслих и старијих, Центар за заштиту жртава трговине људима, Земун, Београд који је са радом почео 2012. године има засебан извештај, а извештај установе „Штимље“, Урошевац није био на располагагању Републичком заводу за социјалну заштиту).

Капацитет домског смештаја у 2014. години у установама социјалне заштите за одрасле и старије особе са менталним, интелектуалним, телесним или сензорним тешкоћама у Републици Србији био је 4339 места, што је у складу са дефинисаним капацитетима према Уредби о мрежи установа. Укупан број корисника у 2014. био је 4553, а на дан 31.12. 2014. године у овим установама боравило је 4160 корисника.

Табела 1 - Број корисника и капацитет у установама за одрасле и старије са телесним, интелектуалним или менталним тешкоћама у Србији у периоду 2012- 2014. год.

Година	Капацитет	Укупан број корисника	Нови корисници	Број корисника на дан 31.12.2014.	попуњеност капацитета на дан 31.12.2014.
2012	4390	4552	265	4229	96%
2013	4254	4535	283	4226	99%
2014	4339	4453	250	4160	96%

Подаци указују да су капацитети ових установа у протеклим годинама углавном попуњени (96% и више), и да нема тенденције смањења броја корисника. Следе подаци о броју корисника и капацитету у свакој од 15 установа.

Табела 2 - Домски смештај у Установама за одрасле и старије са телесним, интелектуалним или менталним тешкоћама у Србији у 2014. год.

РБ	Установе за одрасле и старије	Капацитет, према Уредби	Капацитет, према извештају Установе	Укупан број корисника (1.1.2014. - 31.12.2014.)	Нови корисници у 2014. години	Број корисника на дан 31.12.2014.
1.	„Земун”, Земун, Београд	80	80	83	3	76
2	„Дољевац”, Дољевац	100	100	102	17	85
3	„Збрињавање”, Панчево	120	120	129	21	108
4	„Мале Пчелице”, Крагујевац	850	850	936	38	890
5	„Извор” (при Центру за социјални рад Параћин)	92	92	95	4	90
6	„Василије Острошки”, Нови Бечеј	425	425	490	61	427
7	„1. октобар”, Стари Лец, Пландиште	550	550	575	30	545
8	„Чуруг”, Чуруг, Жабал	200	200	210	11	198
9	„Трбуње”, Блаце	80	80	82	1	81
10	„Гвозден Јованчићевић” Велики Поповац, Петровац на Млави	280	280	287	2	280
11	„Срце у Јабуци”, Јабука, Панчево	180	180	200	9	198
12	„Otthon”, Стара Моравица, Бачка Топола	300	300	319	13	295
13	„Тутин”, Тутин	302	302	298	8	276
14	„Кулина”, Кулина, Алексинач	500	500	339	2	330
15	„Тешица”, Тешица, Алексинач	280	280	308	30	281
УКУПНО		4339	4339	4453	250	4160

Преглед појединачних смештајних капацитета установа указује да свега 4 од 15 установа има смештајни капацитет мањи од 100, и да ову групу установа надаље очекује озбиљан процес реорганизације у циљу задовољења Законом о социјалној заштити дефинисаних стандарда смештајних капацитета (члан 54. прописује да дом за смештај одраслих и старијих не може имати капацитет већи од 100 корисника). Број корисника који су ушли у услугу током 2014. године је 250, свега 6% од укупног броја корисника током године, што указује да су капацитети ових установа континуирано попуњени, и да је флукуација корисника у овим установама веома ниска.

III

ЗАПОСЛЕНИ У УСТАНОВАМА ЗА СМЕШТАЈ ОДРАСЛИХ И СТАРИЈИХ ОСОБА СА МЕНТАЛНИМ, ИНТЕЛЕКТУАЛНИМ, ТЕЛЕСНИМ ИЛИ СЕНЗОРНИМ ТЕШКОЋАМА

У установама за смештај одраслих је у 2014. години било запослено укупно 1455 радника. Током протеклих година број запослених се континуирано смањивао. Док је, на пример, 2012. године број запослених био за 9% већи него што је предвиђено нормативом, 2014. број стварно запослених је за 7% мањи него што је нормативом предвиђено. У установама доминирају технички радници (спремачице, кувари, итд.) са 39% у односу на укупан број запослених, а потом неговатељице, (22%). Истовремено, то су две групе које у односу на стандарде имају највећи мањак запослених (13% мање неговатељица и 9% мање техничких радника). Међу стручним радницима, којих такође има мање него што је стандардима прописано, као и у протеклом периоду доминирају радни терапеути и радни инструктори. Међу здравственим радницима, чији број незнатно премашује прописани стандард, доминирају медицинске сестре. Видљива је растућа потреба за радницима који пружају непосредну помоћ и подршку, а у складу са смањеном могућношћу корисника да самостално обављају свакодневне животне активности.

У родној структури запослених као и протеклих година доминирају жене, са уделом од 74,%. У овим установама је 26% мушкараца, који су најчешће запослени као стручни и технички радници.

Готово половина запослених финансира се из буџета Републике, сама установа финансира из својих средстава близу 1/3 запослених, а Републички фонд за здравствено осигурање финансира већину здравствених радника у установама. Финансирање запослених из буџета локалне самоуправе је занемарљиво.

Табела 3 - Број, професионална структура запослених и извор финансирања запослених

Број и структура запослених радника на неодређено време на дан 31.12.2014.										
Назив радног места	Укупан број				Стварно запослени према извору финанс.				Род	
	По нормативу	Стварно запосл.	% запослених по структури	% запослених у односу на норматив	Буџет Републике	Буџет л. самоуп.	Установа	РЗЗО	Мушки	Женски
Руководиоци - укупно	23	23	2%	100,00%	22	0	1	0	12	11
Стручни радници - укупно	192	179	12%	93,23%	164	1	14	0	58	121
Пружаоци неге – Ук.	360	314	22%	87,22%	193	2	110	9	48	266
Здравствени радници - укупно	266	280	19%	105,26%	28	1	6	245	40	240
Фин.рач. и адм радници - укупно	84	88	6%	104,76%	35	0	53	0	21	67
Технички радници - укупно	623	571	39%	91,65%	260	0	284	27	202	369
Укупно запослених	1548	1455		93,99%	702	4	468	281	381	1074
% према извору финансирања					48,25%	0,27%	32,16%	19,31%		

У односу на старосну структуру, запослени су нешто старији него претходних година, трећина запослених у установама припада старосној категорији 41-50 година, док идентичан проценат (29%) има или преко 51 годину, или између 31-40 година.

Табела 4 - Старосна структура запослених у установама

Старост	Укупно	%
До 30	92	6%
31-40	429	29%
41-50	515	35%
51-60	375	26%
Више од 60	44	3%
Укупно	1455	100%

Професионално усавршавање запослених

Информације о професионалном усавршавању запослених региструју се преко два индикатора: план усавршавања запослених и евиденција потреба за стручним усавршавањем.

Од 15 установа, 11 је известило да има план професионалног усавршавања запослених. О конкретним потребама за стручним усавршавањем информисало је 7 установа: Јабука из Панчева, Велики Поповац, Тутин, Трбуње, Дољевац, Стари Лец и Земун. Указали су на потребе за различитим обукама, како из области стручног поступка и процедура у раду установе (вођење случаја, израда и спровођење индивидуалних планова, мониторинг и евалуација, примена скале за процену потребног степена подршке..) тако и у области унапређења знања и вештина (рад са корисницима са специфичним тешкоћама, Монтесори метода, методе групног рада, преговарање и медијација у социјалној заштити...). Такође, једна од 7 установа нагласила је потребу за радом са синдромом сагоревања код запослених.

Потребно је да све установе у систему социјале заштите развију план усавршавања и идентификују потребе за обуком код запослених.

IV

КОРИСНИЦИ УСТАНОВА ЗА СМЕШТАЈ ОДРАСЛИХ И СТАРИЈИХ ОСОБА СА МЕНТАЛНИМ, ИНТЕЛЕКТУАЛНИМ, ТЕЛЕСНИМ ИЛИ СЕНЗОРНИМ ТЕШКОЋАМА

Из годишњих извештаја о раду установа прикупљени су основни подаци о социо-демографским одликама корисника (старост и родна припадност), као и о специфичним карактеристикама као што су разлог смештаја, дужина боравка у установи, учесталост и начин контаката са породицом и пријатељима, врсте тешкоће и инвалидитета корисника и степен покретљивости, разлози напуштања установе, издвојено све ове карактеристике код нових и евентуалних малолетних корисника установа. Компаративним приступом по одређеним обележјима добија се целовит увид у феноменологију циљне групе у установама за смештај одраслих и старијих са са телесним, интелектуалним или менталним тешкоћама па тиме и вероватноћа да се утврде неке нове чињенице које би помогле да се у установама изврше промене у циљу унапређења квалитета услуга смештаја односно да би се допринело процесу деинституционализације.

Табела 5: Старосна и полна структура корисника

Структура корисника домског смештаја према узрасту и полу у 2014.						
Узраст	Мушки		Женски		Укупно	
	Укупно у 2014.	Бр. на дан 31.12.2014.	Укупно у 2014.	Бр. на дан 31.12.2014.	Укупно у 2014.	Бр. на дан 31.12.2014.
0 - 17 (малолетни/деца)	10	3	8	5	18	8
18 - 25 год. (млади)	104	103	101	96	205	199
26 -64 год. (одрасли)	1895	1802	1716	1631	3611	3433
65 и више (старији)	276	231	343	289	619	520
УКУПНО	2285	2139	2168	2021	4453	4160

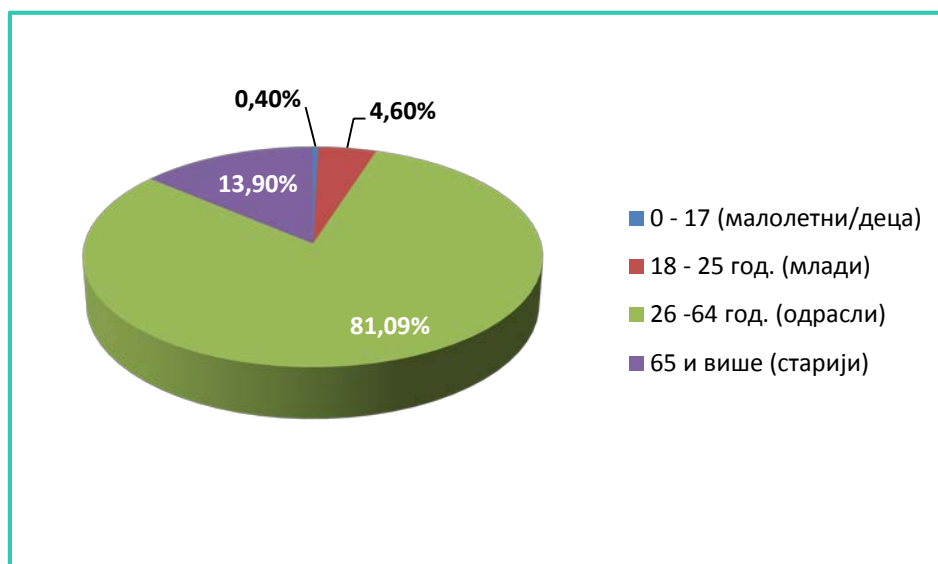
У овим установама је током 2014. године на домском смештају било укупно 4453 корисника, на дан 31. децембра 4160 корисника. Током године примљено је 250 нових корисника. Сви наведени показатељи су незнатно нижи него протеклих година, број корисника ове услуге смештаја се не смањује. Смештајни капацитети континуирано су покривени са преко 95%. Установе извештавају да се на „листи чекања“ налази 238 особе

које због ограничених капацитета установа нису могле да добију смештај. Ови подаци такође указују на још увек мали број излазака из установе, и потребу за унапређењем процеса деинституционализације.

Према **родној структури** у 2014. години било је незнатно више корисника мушког него женског пола, док је посматрано **према старости**, очекивано најбројнија је групација одраслих корисника (81%), а 13,9% су корисници старији од 65 година. Охрабрује податак да се број деце и младих у овом типу установа протеклих година смањује. У 2014. години било је 18 деце, 0,4% од укупног броја корисника, значајно мање него 2011. године (3,3%), 2012. године (2%), или 2013. године када их је било 0,9%. На крају 2014. године у установама је било свега 8 деце (0,19%). Од укупно 15 установа за смештај одраслих, три установе (Домско одељење „Извор“ у Параћину, Установа за одрасле и старије „Гвозден Јованчићевић“ у Великом Поповцу и Дом за смештај одраслих лица Кулина) на смештају има одређени број деце. Највећи број је и даље у Дому за смештај одраслих лица Кулина (током године је било 16 деце а на крају године 6). То су углавном старији малолетници који током 2014 и 2015. године постају пунолетни и стога установа није планирала њихов прелазак у установе за децу, а за сада нема услова за неки други облик збрињавања сем институционалног смештаја. Међу новопримљених 250 корисника је само једно дете, и то у установи у Великом Поповцу. Имајући у виду овај тренд оправдано се може очекивати да у наредном периоду више не буде малолетних лица на смештају у установама за одрасле и старије са тешкоћама.

Заступљеност младих у установама у протеклих неколико година незнатно опада и креће се око 5%, а 2014. године са 205 корисника проценат је пао на 4,60% укупног броја корисника. Током 2014. примљено је 10 нових младих корисника. У даљем развоју релевантних активности у процесу деинституционализације важно је обратити посебну пажњу на ову старосну групу.

Графикон 1 - Старосна структура корисника изражена у %, у установама за смештај одраслих и старијих лица са телесним, менталним или интелектуалним тешкоћама током 2014.

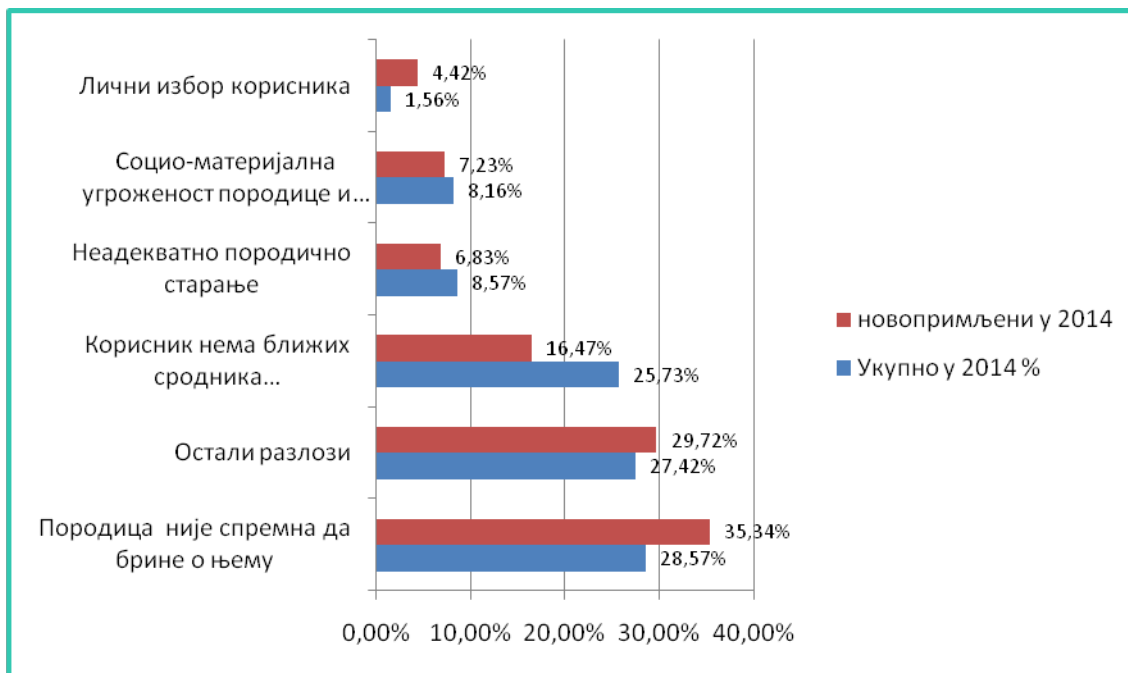

Према месту пребивалишта из кога су корисници смештени у установе више је корисника, логично, са територије других општина, 82%. Са територије општина/градова у којој се домови налазе је 18% корисника. У околностима у којима је број установа у односу на број општина знатно мањи, флукуација корисника релативно ниска, присутне листе чекања, тешко се може очекивати да се унапреди планирање смештаја тако да корисник бива смештен у установу најближу свом пребивалишту.

Уколико се посматра популација пунолетних корисника, **доминантни разлог смештаја** је тај што породица није спремна да води бригу о кориснику (28,57%), а затим чињеница да корисник нема ближих сродника. Иако је извештајни формат понудио 5 типичних разлога за смештај, показало се да се у преко $\frac{1}{4}$ случајева бележе као доминантни остали разлози, тако да свакако треба размислити о диверзификованој понуди потенцијалних разлога смештања, како би се имала поузданија слика о разлозима уласка корисника у установу.

У извештајним форматима установа протекле две године посебна пажња обрађена је на разлоге смештаја нових корисника и малолетних корисника, управо како би се надаље пажљивије могао планирати процес деинституционализације. Заступљеност разлога смештаја код 249 нових пунолетних корисника веома је слична заступљености код укупног броја корисника.

Графикон 2 - Разлози смештаја пунолетних корисника у установу (укупан број корисника и нови корисници)

Што се тиче **доминантног разлога смештаја деце** у овај тип установа, следе подаци за осамнаесторо деце смештених током 2014. године, односно осморо који су били у установи 31. децембра 2014, као и за једно дете које је током 2014. године примљено у овај тип установе.

Табела 6 - Малолетни корисници према дужини боравка

Разлог смештаја детета	укупно 2014	31.дец 2014	новоприм.
Родитељи умрли	0	0	0
Родитељи непознати	1	1	0
Родитељи спречени да врше родитељско право (одлужење затворске казне, болничко лечење, тешке болести, душевна обољења ...)	4	2	1
Родитељи делимично лишени родитељског права	3	0	0
Родитељи потпуно лишени родитељског права	6	5	0
Родитељи лишени пословне способности/нису стекли пословну способност	0	0	0
Неадекватно родитељско старање (занемаривање, злостављање, злоупотреба)	0	0	0
Родитељи нису у могућности да одговоре на здравствене потребе детета	4	0	0
Остали разлози	0	0	0
УКУПНО	18	8	1

Имајући у виду да је реч о малом броју корисника, није пожељно изводити закључке о трендовима, поготово што је евидентна дисперзија одговора по готово свим понуђеним разлозима.

Дужина боравка у установи важан је показатељ покретљивости ове корисничке групе, и указују на скромну понуду у оквиру могућности које су алтернатива смештају. Већ годинама највећи удео међу корисницима бележе они који **у установи бораве веома дуго**. Постојећи тренд остао је и у 2014. години, 71% корисника у установи је дуже од 6 година, половина је преко 10 година, скоро четвртина провела је већ 20 година у установи. Овако дугостанак корисника сведочи о недовољном броју алтернатива за подршку овој групи грађана. Овај податак такође је важна информација за актуелно планирање и спровођење процеса деинституционализације, у смислу да се приликом планирања алтернативних решења морају имати у виду и уважити последице овако дугог боравка на кориснике установа.

Табела 7 - Корисници према дужини боравка

Структура корисника према дужини боравка у установи на дан 31.12.2014.	
Дужина боравка	2014
до 6 месеци	3%
7мес- 1 год	4%
1 год-2 године	7%
2-5 година	15%
6 -10 год	20%
11-19 год	28%
20 год и више	23%

Овако дуги боравак корисника у установама објашњава већим делом и чињеницу да протеклих година нема већих разлика у битним обележјима корисника. Тако је и са структуром **корисника према врсти тешкоће/инвалидитету и душевним болестима**. Подаци показују да готово половина укупног броја корисника у 2014. години (44%) има менталне тешкоће, са интелектуалним тешкоћама је 29% корисника, а са вишеструким инвалидитетом 20% корисника. Телесни и сензорни инвалидитет има 6%, док је са перзавивним развојним поремећајима 1% корисника.

Графикон 3 - Број корисника према врсти тешкоће/инвалидитету

Структура корисника према начину одржавања контаката са породицом и сродницима показује да, као и ранијих година, највећи број корисника нема контакте са сродницима – 30%. Свега 7% корисника редовно одлази у посету породици, а 8% се најмање једном месечно виђа са сродницима у установи. Уколико се у односу на овај критеријум направи и анализа по узрастима, показује се да деца и млади имају још мање контаката са породицом, практично половина не контактира са сродницима уопште. Овај податак информише о невеликим могућностима за ослањање на актуелне ресурсе породице у процесу подршке овој групацији.

Табела 8 - Корисници према начину одржавања контакта са сродницима

Структура корисника према начину одржавања контаката са сродницима, укупно у 2014. Години			
Начин одржавања контаката	укупно	деца	млади
Редовно (најмање једном месечно) се виђа са сродницима у дому и проводи викенде и празнике у породици	7%	0%	8%
Редовно се виђа са сродницима у дому (најмање једном месечно)	8%	0%	5%
Повремено (мање од једном месечно) се виђа са сродницима у дому,	12%	11%	7%
Ретко се виђа са сродницима, без предвидљиве динамике	18%	11%	15%
Не виђа се са сродницима али контактирају путем телефона, интернета..	12%	17%	13%
Без контаката	30%	56%	50%
Нема сродника	13%	6%	1%

Када је реч о **старатељској заштити**, свега 1/5 корисника није под старатељском заштитом, 40% корисника има непосредног старатеља, а скоро трећини је старатељ сродник или друга блиска особа. Ова ситуација је готово идентична у протекле три године, и потврђује праксу да се особе са менталним и интелектуалним тешкоћама које су смештене у установе, најчешће лишавају пословне способности. У наставку реформских процеса који треба да допринесу бољем положају одраслих са интелектуалним, менталним, сензорним и телесним тешкоћама, важна је промена односа према питању старатељске заштите ове осетљиве групе.

Подаци указују да је **излазак из установе** веома ретка, практично спорадична појава. У току протекле године свега 52 особе је изашло из овог типа институционалног смештаја, тако што су се вратили у породицу (21), користе становање уз подршку, или су

самовољно напустили установу. Као и ранијих година, доминантан разлог престанка смештаја је смрт корисника - умрло је 245 од 312 особа које више нису у установи (79%). Од укупног броја умрлих две особе су извршиле самоубиство. Што се тиче броја деце, већ је образложено да смањење броја деце са 18 на 8 није повезано са изласком из установе, већ са преласком у пунолетство ових корисника. Дакле, дуг останак, ретки до непостојећи контакти са породицом и веома спорадични одлазак из установе, јесу обележја корисника смештених у овом типу установа.

Графикон 4 - Процент корисника према разлогу престанка смештаја

V ПРУЖАЊЕ УСЛУГЕ СМЕШТАЈА

Услови становања корисника

Закон о социјалној заштити и Правилник о ближим условима и стандардима за пружање услуга социјалне заштите, јасно прецизирају минималне структурне стандарде за пружање услуге смештаја који, нажалост, групи установа која је предмет овог извештаја још увек представљају значајан изазов. Као што је назначено на почетку извештаја, 12 од 15 установа има капацитет значајно већи од прописаних 100 корисника.

Важан индикатор који указује на услове становања је број кревета у собама корисника установа.

Табела 9 - Структура смештајних капацитета домског смештаја

Тип собе	број установа	% укупног броја уст.
Једнокреветна соба	8	53%
Двокреветна соба	13	87%
Трокреветна соба	10	67%
Четворокреветна соба	11	73%
5-9 кревета у соби	11	73%
10+ кревета у соби	4	27%

У складу са Правилником о ближим условима и стандардима за пружање услуга социјалне заштите усвојеним у мају 2013. године, у једној спаваоници могу бити смештена највише 4 корисника. Још увек око 2/3 ових установа има четворокреветне, а 1/4 и собе са више од 4 кревета. У том смислу за ову групу установа остаје важан задатак усклађивања структуре смештајних капацитета са стандардом. Стална максимална попуњеност капацитета ових установа у постојећим просторним условима отежава, или готово онемогућава, брже усклађивање са описаним стандардима.

Кроз годишње извештаје о раду испитивани су поједини аспекти приступачности установа - постојање рампи, рукохвата, приступачног лифта, приземља и тоалета. Према извештајима о раду, у 2014. години установе за смештај одраслих у већој мери задовољавају испитиване аспекте приступачности. Тако у 80% установа постоје рампе, све установе имају рукохвате и приступачно приземље, а само једна нема приступачне тоалете. Укупно 40% ових установа има лифтове. Имајући у виду да је велики број

корисника у овим установама са неком врстом инвалидитета, ипак би испитиване аспекте приступачности требало побољшати.

Стручни послови социјалне заштите

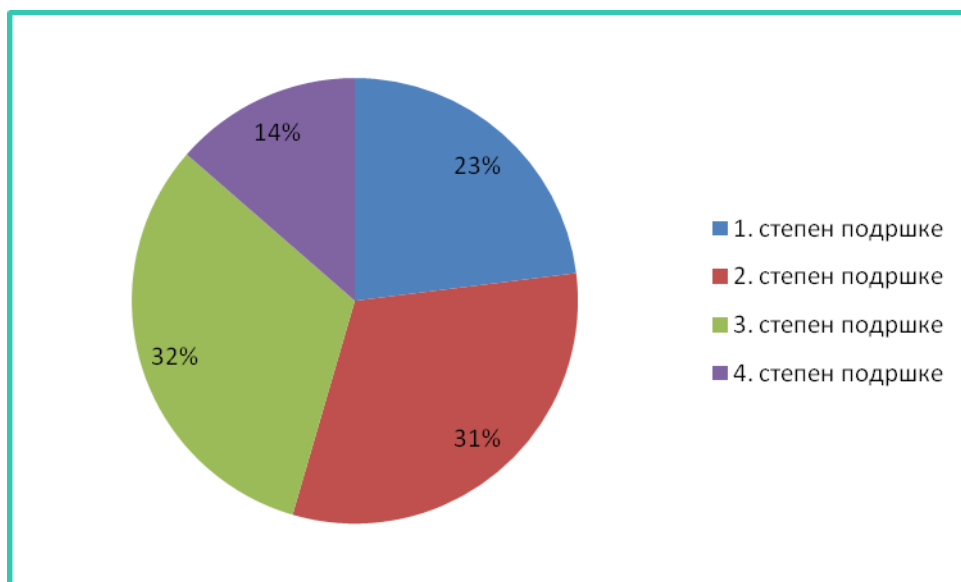
У протекле две године установе имају обавезу да извештавају о већем броју индикатора преко којих се може пратити стручни рад у установама, и усклађеност са минималним функционалним стандардима дефинисаним Правилником о ближим условима и стандардима за пружање услуга социјалне заштите.

Стручни послови социјалне заштите у оквиру пружања услуге домског смештаја су, пре свега, послови процене статуса и потреба корисника, задовољења потреба корисника, као и планирање даљег тока заштите.

Установе информишу да је реализована процена потреба 1921 корисника у току 2014. године, односно за 43% од укупног броја корисника установа.

Процена степена потребне подршке корисницима смештаја (у складу са стандардима дефинисаним Правилником о ближим условима и стандардима за пружање услуга социјалне заштите) реализована је за 1877 корисника, односно 42% укупног броја корисника који су у 2014. години боравили у 15 установа за смештај одраслих и старијих са различитим тешкоћама.

Графикон 5 - Процент корисника према процењеном потребном степену подршке

План услуга израђен је за 1763 корисника, што је 39% укупног броја смештених током 2014. године.

Евидентно је да је потребно да се установе активније укључе у реализацију законским и подзаконским актима дефинисаног стручног поступка, како процеса процене потреба и израде плана услуга, тако и операционализације статуса корисника кроз потребан степен подршке. Већина установа ушла је у процес усклађивања са новим стандардима (само три установе није уопште радило процену потребног степена подршке), али овим поступцима установе још нису обухватиле све своје кориснике.

Да би се са већом поузданошћу интерпретирали подаци о процењеном степену подршке корисницима, потребно је да се за већи број корисника реализује овај обавезни поступак.

У последње две године установе информишу и о примени још неких обавезних процедура у раду, попут прописаних процедура за изјаве и жалбе корисника, као једном од индикатора који указује на одговорност установе према корисницима, могућност партиципације корисника и заштите од институционалног занемаривања и од злостављања. Тако 87% установа извештава да поседују писане процедуре за разматрање притужби корисника, као и дефинисане писане процедуре за примену рестриктивних поступака и мера.

Све установе извештавају да имају организовану здравствену заштиту у установи.

Заштита корисника од насиља

Активности у установама за одрасле и старије кориснике које су усмерене на заштиту корисника су саставни део услуге смештаја. Активности на конкретној заштити од насиља треба да умање, или укину ризике да корисник постане жртва занемаривања, злоупотреба и насиља, као и да ублаже или елиминишу последице уколико ипак дође до неког чина насиља над корисником.

Интерни тим за поступање у случају насиља над корисницима, иначе обавезу сваке установе за смештај, има 80% установа.

Протекле две године извештаји бележе и колики је број пријава/жалби евидентираних од стране интерног тима установе због насиља над корисницима, па је 2014. године евидентирано осам пријава. Што се тиче броја пријава/жалби интерног тима установе упућених органу старатељства због насиља над корисницима, евидентирано је свега четири.

У установама се већ шест година води евиденција појаве насиља: физичког злостављања, сексуалне, емоционалне злоупотребе, занемаривања и немарног поступања према кориснику, или експлоатације корисника, као и врсте насилника.

У 2014. Години 4 од 15 установа извештава о присуству насиља у установи (Завод за смештај одрслих лица „Мале пчелице“, Дом за лица са оштећеним видом „Збрињавање“ из Панчева, Дом за душевно оболела лица „1 октобар“ у Старом Лецу и Дом за одрасла инвалидна лица у Земуну). Ово је пораст у односу на 2012. годину, када је у оквиру само 2 установе евидентиран по један случај насиља. У 2014. години евидентирано је насиље над 8 корисника - 7 одраслих и једном младом кориснику, а као насилници су идентификовани запослени (2) и други корисници (6). Што се тиче облика насиља, у седам случајева оно је представљено као физичко насиље, а у једном није дефинисан облик насиља. У неким од наративних извештаја забележено је да је у установама присутно насиље корисника над запосленим, и то је аспект на који би такође требало обратити већу пажњу.

Иако је у протеклим годинама евидентиран већи број установа које извештавају о присуству насиља и реаговању установе на насиље, процењује се да је потребна даља сензибилизација и едукација запослених, како би се повећала свесност о присуству насиља у установама и реаговању на њега.

Стручни рад са корисницима

О квалитету рада установа, о програмима/третманима/активностима које реализује установа са корисницима, како кроз индивидуални тако и кроз групни рад, установе су извештавале кроз своје наративне годишње извештаје.

Подстицање самосталности корисника

У стручном раду установа нагласак је на **оснаживању корисника и подстицању њихове самосталности**. Установе углавном истичу да се свакодневним радом (индивидуалним и групним) тежи постизању ових циљева. Ипак, неке од њих развијају и посебне програме стицања животних вештина и осамостаљивања. Установа „Гвозден Јованчићевић“ у Великом Поповцу развија посебну врсту „самосталног становања у установи“. Ово подразумева да корисници предвиђени за овај вид становања пролазе дванаестомесечну обуку која им омогућава да се самосталније хране, тачније, да не користе услуге кухиње у мери и на начин на који то раде остали корисници. Циљ је да се након ове обуке корисници оспособе за самостално становање. Завод за смештај одрслих лица „Мале пчелице“ развија програм подршке оспособљавању одраслих, који обухвата неколико врста активности – становање уз подршку, школица описмењавања и програм рада са особама оштећеног слуха. Дом за лица са оштећеним видом „Збрињавање“ у оквиру дома има програм за осамостаљивање корисника који у појединим сегментима функционисања имају одређен степен самосталности:

„Шест савремених кућица, свака кућица поседује велики дневни боравак који је опремљен телевизором, музичким уређајем, чајном кухињом, гарнитуром за седење... Свака кућица има три двокреветне собе, купатило и WC. Овај смештај намењен је за особе које су психофизички очуваније и уз подршку особља могу да функционису донекле самостално у складу са својим капацитетом.“

Неке установе наводе да кроз поједине облике групног рада утичу на међусобно повезивање корисника и учење комуникацијских вештина. У неким установама постоји веома активан Савет корисника и Домске заједнице, чији је циљ омогућавање партиципације корисника у доношењу одлука од значаја за живот у дому, разматрање свакодневних проблема, као и проналажење начина за њихово решавање. Завод за смештај одраслих лица „Мале пчелице“ истиче специфични вид рада у групи - социо клуб и клуб старих.

С обзиром на значај и разноликост у облицима групног и индивидуалног рада у установама, било би корисно имати детаљније информације о представљеним програмима као и одговору корисника на њих, како би се могле начините препоруке најуспешнијих иницијатива.

Секције, спртске и културно-забавне активности

Код стручних радника постоји **свест о потреби добре организације слободних активности за кориснике**. У претходној години све установе овог типа могу се похвалити богатим културно-забавним садржајима који су корисницима били у понуди, како у самом дому, тако и ван њега. Све установе обележавају важније државне и верске празнике, организују одласке у позориште, биоскоп, на представе и манифестације.

Уочава се висок ниво сарадње и повезаности међу овим установама која се, између осталог, огледа и у редовним међусобним посетама, тачније манифестацијама, концертима, приредбама, такмичењима и спортским турнирима које ове установе организују. Основне спортско-рекреативне активности су заступљене у оквиру свакодневног рада, али за оне кориснике који имају више капацитета, интересовања или склоности ка овој врсти активности, у оквиру домова формирају се спортске секције и организују и посећују турнири у различитим спортовима. Стручни радници у домовима наглашавају значај рекреације за кориснике, те је изостанак спортских терена у неким установама препознат као велики недостатак.

Уколико изузмемо домско одељење ЦСР Параћин у Извору, код којег је наглашено да не постоје секције намењене корисницама, у свим осталим домовима негује се разноликост у активностима и секцијама које су корисницима на располагању у оквиру дома.

Најприсутнији вид ангажовања корисника у оквиру слободног времена јесу ручни радови. Поред још неких уобичајених секција које постоје у већини ових домова, као што су ликовна, драмска, музичка и креативна секција, различити домови осмишљавају оригиналне активности које би заинтересовале кориснике и биле од значаја за развој њихових способности, или учење различитих вештина. Тако, на пример, завод за одрасле и старије „Мале пчелице“ има оформљену новинарску секцију, секцију за манекене и фолкорну секцију. У дому „Свети Василије Острошки - Чудотворац“ у Новом Бечеју корисници имају прилику да уче стране језике, у дому за лица са сметњама у менталном развоју у Тутину функционише кројачка радионица. У дому за лица са оштећеним видом „Збрињавање“ у Панчеву постоји Брајева секција, која је од великог значаја када имамо у виду категорију корисника смештених у ову установу. У дому за лица са сметњама у менталном развоју „Срце у Јабуци“ постоји литерална секција и инклузивни хор.

У дому за душевно оболела лица „1. октобар“ у Старом Лецу негује се такав приступ стручном раду који подразумева рад у сменама и рад викендом, у циљу повећања доступности активности и третмана корисницима.

Редовно су организоване посете другим домовима, једнодневни излети, обиласци других градова и различитих знаменитости, у зависности од могућности и интересовања корисника. У протеклој години дуже летовање за кориснике је организовао завод „Мале пчелице“ у Крагујевцу, и дом за одрасла инвалидна лица у Београду. Дом у Чуругу се може навести као инспиративан пример, с обзиром на праксу укључивања сродника корисника у излете који се организују.

„Током године реализован је и боравак петоро корисника у синдикалном одмаралишту на Златибору у пратњи медицинске сестре... Током године се обично организују три „већа“ излета, за групе од 45-50 корисника. На овим излетима, често су нам се прикључивали и сродници корисника... За кориснике који због здравственог стања нису у могућности дуже да путују, реализујемо краће организоване посете Чуругу – шетња до Старе Тисе, посета изложбама поводом сеоске славе, посета музеју, посета цркви у селу и сл. На ове излете одлазе мање групе корисника, максимално 25.“

Дом за душевно оболела лица, Чуруг

Подршка у одржавању контаката са сродницима

Подршка у одржавању контаката са сродницима је важан сегмент рада на којем установе инсистирају. Поред механизма које користе сви домови (омогућавање телефонских контаката са сродницима, контактирање надлежних центара за социјални рад у циљу прибављања сагласности за одлазак у породицу и одобравања једнократне новчане помоћи за трошкове пута, омогућавање посета у просторијама дома, и сл.), неки домови

организују и сусрет сродника или родитељски састанак, на којем се окупљају сродници и кориснику блиске особе.

„Током месеца септембра у установи је организован родитељски састанак, током ког је уприличена приредба на којој су учествовали и различите перформансе имали корисници смештаја. Својим сродницима, корисници су поделили поклоне направљене искључиво од ручних радова које сами праве. То је за многе кориснике једини дан у години када се сусрећу са својим сродницима због велике удаљености од установе и приметно лоше финансијске ситуације.“

Дом за лица ометена у менталном развоју „Отгхон“, Стара Моравица

„Већ осам година за редом једном годишње организујемо Сусрет сродника и старатеља, на који позивамо како биолошке сроднике корисника, тако и матичне Центре за социјални рад и сроднике који се налазе на смештају у другим установама, који нас посећују у пратњи стручних радника тих установа.“

Дом за душевно оболела лица, Чуруг

Домско одељење ЦСР Параћин у Извору, и установа „Гвозден Јованчићевић“ у Великом Поповцу, као подршку у одржавању контаката и остваривању што квалитетнијих посета имају опремљен простор у коме може да се изврши несметана посета, а у коме сродници такође могу да преспавају и кратко бораве. Ово је од нарочитог значаја с обзиром на велику удаљеност пребивалишта подорица од дома у који је корисник смештен.

Радно ангажовање корисника

У оквиру домова постоји радно-окупациона терапија широког опсега, с тим што у достављеним извештајима не описују сви домови природу овог и других ангажмана. Корисници су углавном ангажовани у оквиру радионица – столарска, молерска, кројачка, радионица за ткање и домаћу радиност и сл. Поједини домови негују производни рад и рад на економији, што оцењују као позитиван сегмент, користан како за ангажоване кориснике тако и за сам дом и целокупну домску заједницу. Поред овога, у оквиру радног ангажовања, корисници се баве лакшим пословима унутар самог дома. У неким домовима ангажман уз надокнаду уопште није присутан, док негде корисници као награду за рад добијају надокнаду у природи, а негде у новцу.

„Корисници Дома раде на одржавању хигијене Дома, домског дворишта, у вешерају, у кухињи, у портирници, обављају куповину по поруџбини и помажу здравственом особљу на лакшим пословима неге. На овим пословима ангажовано је 20 корисника који се за то стимулишу посебном новчаном накнадом.“

Дом за лица са оштећеним видом „Збрињавање“ у Панчеву

„Установа има 80ха обрадиве земље на којој се узгајају житарице, поврће, пилићи и свиње. Група од 15 корисника свакодневно одлази на економију и помаже у једноставним пословима (заливање, плевљење, храњење животиња).“

Дом за лица ментално ометена у развоју „Срце у Јабуци“

„Домска економија, поред тога што користи Дому у смислу снабдевања поменутиим пољопривредним производима, изузетно користи и корисницима, јер већина њих су ангажовани на пољопривредним пословима током целе сезоне.“

Дом за лица ментално ометена у развоју у Тутину

„Један део корисника ради на економији за узгој свиња, у пластенику и на обради земље. У оквиру радне терапије било је ангажовано 230-245 корисника. За рад који су обављали, корисници су добијали адекватне награде.“

Дом за душевно оболела лица „1. октобар“, Стари Лец

Стручни радници у дому „Оттхон“ у Старој Моравици наводе отежавајуће околности за овакав вид ангажмана корисника: недостатак простора, недостатак кадра, чињеница да се у дом смештају лица са тежом и тешком ометеношћу која захтевају висок квалитет индивидуалног рада.

Активности усмерене на подршку при школовању и запошљавању

У оквиру ових домова у главном не постоје активности и програми усмерени на подршку при школовању. Два корисника у дому за одрасла лица са инвалидитетом у Београду су наставила даље школовање, у чему им дом пружа подршку кроз обезбеђивање превоза, као и путем излажења у сусрет по питању осталих дневних активности и организације дана у дому. Осим појединих секција и повремених активности усмерених на стицање знања које се у појединим домовима спроводе, као пример добре праксе може се навести завод Мале пчелице, у оквиру којег се спроводи програм „Школица описмењавања“. Остали домови не помињу никакве активности по питању образовања или наглашавају да не спроводе активности у тој области.

„Школица описмењавања се спроводи у Заводу за оне кориснике који су заинтересовани, као и за оне који имају очуване образовне потенцијале. Укупан број корисника који се укључује у рад школице је 45.“

Завод за смештај одраслих лица „Мале пчелице“ у Крагујевцу

Сарадња установа са другим организацијама

Сарадња домова са центрима за социјални рад чији су корисници на смештају, реализује се углавном на пољу уобичајених обавезних активности, мада и овде постоје разлике у квалитету сарадње. Неки домови се у извештајима не осврћу дубље на питање сарадње са центрима, већ је кратко описују као коректну. Са друге стране, неки домови детаљније описују карактер сарадње и ажурност центара у односу на достављене захтеве и остваривање права корисника. Углавном постоји утисак да често изостаје реакција центара на захтеве и молбе који се упућују, и да би сарадња требало да буде интензивнија, а комуникација ефикаснија. Недовољно интензивна сарадња огледа се и у нередовним посетама корисницима на смештају. Тако је, на пример, установу у Великом Поповцу у току године посетило 29 центара за социјални рад од укупно 92 центра са којима установа сарађује, док је дом у Новом Бечеју имао укупно 30 посета од 72 центра чији су корисници на смештају.

И поред потешкоћа на које центри и установе наилазе у међусобној сарадњи, постоје и примери позитивног деловања - примери добре сарадње у којој долази до изражаја остваривања права и задовољавање потреба корисника и ажурност центара по овом питању:

„...у потпуности је враћена пословна способност једном кориснику, док је за троје корисника пословна способност враћена делимично (задржана у домену здравствене неге и заштите). Двоје корисника којима је враћена пословна способност напустили су Дом почетком године и започели самосталан живот.“

Дом за душевно оболела лица, Чуруг

„У току 2014.год. сарадња са Упутним Центрима за социјални рад може се проценила као веома успешна (покренута иницијатива за одузимање пословне способности, остварење права на туђу негу и помоћ, израда индивидуалних планова третмана, обезбеђивање личне карте и нове здравствене књижице корисника, покретање поступка за остваривање права на једнократну помоћ (за куповину одеће и обуће), поправка зуба и израда зубних протеза).“

Дом за лица ментално ометена у развоју „Срце у Јабуци“

У својим извештајима установе су оцениле и сарадњу са другим установама. Преко 80% установа процењује као одличну, или врло добру сарадњу са МУПом, другим установама у систему социјалне заштите, медијима, образовним институцијама, а око две трећине установа процењује као одличну или врло добру сарадњу са локалном самоуправом, здравством и НВО.

Донације је током 2014. године примило 13 установа, 11 из јавног сектора, 10 од појединаца, а 6 из невладиног сектора.

VI

ПРУЖАЊЕ ДРУГИХ УСЛУГА ИЗ СИСТЕМА СОЦИЈАЛНЕ ЗАШТИТЕ

У складу са Правилником о лиценцирању организација социјалне заштите и Правилником о ближим условима и стандардима за пружање услуга социјалне заштите, установе за смештај могу пружати и друге услуге из система социјалне заштите, с тим што би требало да се лиценцирају и за пружање тих услуга.

Процес трансформације и деинституционализације подстиче установе на развијање других врста услуга у локалној заједници, намењених својој основној циљној групи или другим рањивим групама. Међутим, установе за смештај одраслих и старијих са различитим тешкоћама и даље нису у довољној мери развиле систем пружања других услуга. Имајући у виду честу изолованост и удаљеност ових установа од насељених места, евидентна су извесна ограничења за развој других услуга при самим установама, али остаје на располагању и низ услуга које подразумевају теренски рад (помоћ у кући, персонални асистент и сл.), за које ова врста установа има ресурсе.

Током 2014. године установе су пружале мањи број услуга, неке окренуте унапређењу квалитета живота и одговору на потребе својих корисника, а неке окренуте потребама у самој локалној заједници.

Табела 10: Остале услуге које установе пружају

Остале услуге које установа пружа				
Услуге	Број установа	Капацитет	Укупан број корисника	Број корисника 31.12.2014.
А. Прихватилиште (укључујући прихватну станицу)	1	12	17	4
Становање уз подршку	5	68	54	50
Дневни боравак	1	9	9	9
Помоћ у кући	1	15	24	13

а) Као и протеклих година, само је једна установа за смештај одраслих пружала услуге **прихватилишта за одрасле**. Реч је о Установи за одрасле и старије „01. Октобар“ Стари Лец, Пландиште, која је услугу током 2014. године пружила за 17 одраслих и старијих лица (14 особа без адекватног породичног старања и 3 жртве насиља). Капацитет прихватилишта је 12 места, а на дан 31. 12. 2014. године било је 4 корисника. Неки

корисници су у прихватилишту боравили краће, до месец дана (3 корисника), но већина је бивала између шест и дванаест месеци (9 корисника). Услуга постоји од 2009. године, финансирана пројектом Покрајинског секретаријата за здравство, социјалну политику и демографију. Прихватилиште за одрасла лица у кризним ситуацијама намењено је општинама Вршац, Алибунар, Бела Црква и Пландиште. Услуга није лиценцирана.

б) **Становање уз подршку за одрасле са тешкоћама**, 2014. године имају установе у Тутину, Панчеву (Јабуци), Петровцу на Млави, у Старом Лецу и у Крагујевцу. Укупан капацитет којим су располагале ове установе је 60 места, током године установе су имале 54 корисника, а 31.12.2014. године 50 корисника. Ова услуга намењена је корисницима домског смештаја који имају развијену самосталност у обављању кључних животних активности. Финансирање ових услуга делом је још увек пројектно засновано, а делом је постало део редовног финансирања од стране локалне самоуправе, или из националног буџета. Установе у наративним извештајима не експлицирају јасно, али према опису реализације ове услуге, ниједна установа је још није лиценцирала.

Установа у Тутину ову услугу реализује у оквиру засебне РЈ „Годовски пут“, ван града, у сеоском подручју. Стари Лец развија услугу становања уз подршку од априла 2013. Године, захваљујући аустријској донацији за куповину и опремање куће у селу. Услуга није лиценцирана и ослања се на постојеће људске и финансијске ресурсе установе. Велики Поповац (Петровац на Млави) информисао о услузи *заштићено становање уз подршку* која се реализује на пољопривредној економији установе, има карактер пољопривредног домаћинства у коме раде и станује 8 станара, оспособљених за самосталан живот и рад. Тако функционишу већ неколико година.

в) **Дневни боравак за одрасле са сметњама у развоју**. Установа за одрасле и старије „Срце у Јабуци“, Јабука, окренута је корисницима из локалне заједнице и у потпуности је попунила актуелни капацитет од 9 корисника. Ова услуга започета је као пројектна активност, а данас је део редовног финансирања општине.

г) **Помоћ у кући**. Установа из Новог Бечеја развила је пројекат „Помоћ у кући“ још 2007. године и реализовала је за 24 корисника током 2014. године. Услугу финансирају сами корисници, одрасле и старије особе у локалној заједници. Поред помоћи у кући, ова установа има развијен и клуб за старије још од 1997 године, програм храна на точковима од 2007, фризерске и друге услуге окренуте локалном становништву. Саме активности ванинституционалне заштите се финансирају тројако: део средстава издваја локална самоуправа, делом партиципирају сами корисници, а део трошкова сноси сама установа. Да би ове услуге евидентно потребне локалном грађанству постале одрживе, установа се залаже за континуирано финансирање од стране општине.

Број услуга које реализују установе за смештај одраслих и старијих са тешкоћама није повећан у односу на раније године, чак су се многи програми финансирани од

донатора угасили, смањио се број корисника. Процес трансформације ових установа одвије се споро и са пуно изазова, и ниједна установа још није лиценцирала услуге које пружа.

VII

ЗАКЉУЧЦИ И ПРЕПОРУКЕ

Нормативна основа функционисања установа за смештај дефинисана је Законом о социјалној заштити, Уредбом о мрежи установа социјалне заштите, и Правилником о ближим условима и стандардима за пружање услуга социјалне заштите.

Поред законске регулативе која дефинише основне правце рада и развоја установа, процес деинституционализације, као један од кључних реформских процеса у систему социјалне заштите, важна је детерминанта даљег развоја ових установа. Већа подршка процесу деинституционализације у области социјалне заштите одраслих са интелектуалним, менталним, сензорним и телесним тешкоћама актуелно је, између осталог, подстакнута пројектом „Унапређење положаја корисника резиденцијалних установа са интелектуалним и менталним потешкоћама, кроз стварање услова за њихово укључивање у друштво и локалну заједницу“ (Отворени загрљај), у који је укључен већи број ових установа, и који би у наредним годинама могао да покаже значајније позитивне промене у овом подсистему.

***

Капацитет домског смештаја у 2014. години у установама социјалне заштите за одрасле и старије особе са менталним, интелектуалним, телесним или сензорним тешкоћама у Републици Србији био је 4339 места. Укупан број корисника у 2014. години био је 4553, а на дан 31.12. 2014. године у овим установама боравило је 4160 корисника.

Кључни показатељи процеса деинституционализације у установама су: смањење укупног броја корисника у овим установама, тј. повећан излазак из установе и смањен улазак у њу. Подаци указују да протеклих година, укључујући и 2014. годину није дошло до битних позитивних промена по овим индикаторима. У 2012. години (на дан 31. децембар) на домском смештају било је 4229 корисника, а 2014. године 4160 корисника. Током 2014. године примљено је 250 нових корисника. На „листи чекања“ налази се 238 особа.

Имајући у виду да је тек протеклих неколико година стављен акценат на процес деинституционализације у социјалној заштити одраслих, оправдано је очекивати да се у наредном периоду покажу позитивне промене у овом сложеном процесу.

У складу са чињеницом да у овим установама нема високе флукуације, очекивано је да и социо-демографска и специфична обележја корисника ових установа не показују значајна одступања у односу на претходне године. Ипак, једна важна промена јесте континуирано смањење деце у овим установама, тако да их је на крају 2014. године свега осморо у три установе, и оправдано је очекивати да наредни годишњи извештаји покажу одсуство малолетних лица у овој групи установа.

Остале социодемографске и специфичне карактеристике циљне групе су:

Према родној структури у 2014. години било је незнатно више корисника мушког него женског пола, очекивано је најбројнија група корисника узраста између 26 и 65 година (81%). Доминантни разлог смештаја је што породица није спремна да води бригу о кориснику (28,57%), а затим чињеница да корисник нема ближих сродника. Већ годинама највећи удео међу корисницима бележе они који у установи бораве веома дуго. Тако је и у 2014. години половина корисника већ преко 10 година у установи, а скоро четвртина 20 година. У установама доминирају корисници са менталним тешкоћама (44%), са интелектуалним тешкоћама је 29% корисника, са вишеструким инвалидитетом 20% корисника. Телесни и сензорни инвалидитет има 6%, док је са первазивним развојним поремећајима 1 % корисника. Када је реч о старатељској заштити, свега 1/5 корисника није под старатељском заштитом. Чињеница да је већина корисника ових установа лишена пословне способности значајно отежава могућности за њихово осамостаљивање и активно укључивање у заједницу. У наставку реформских процеса који треба да допринесу бољем положају одраслих са интелектуалним, менталним, сензорним и телесним тешкоћама, важна је промена односа према питању старатељке заштите ове осетљиве групе.

Структура корисника према начину одржавања контаката са породицом и сродницима показује да, као и ранијих година, највећи број корисника нема контакте са сродницима – 30%. Свега 7% корисника редовно одлази у посету породици а 8% се најмање једном месечно виђа са сродницима у установи. Један од фактора који отежава одржавање контаката могла би бити и удаљеност сродничких породица од установе у коју је корисник смештен. Наиме, 82 % корисника установа долази са са територије других општина. Установе наводе низ различитих активности којима покушавају да унапреде контакте, имајући свест о значају ове везе за потенцијални излазак корисника из установе (родитељски састанци, обезбеђивање преноћишта за сроднике, скупови сродника и корисника, укључивање сродника у излете и културне манифестације, обезбеђивање једнократних помоћи за посете код сиромашних породица...).

У току протекле године свега 52 особе је изашло из овог типа институционалног смештаја, тако што су се вратили у породицу, користе становање уз подршку, или су самовољно напустили установу. Као и ранијих година, доминантан разлог престанка смештаја је смрт корисника, умрло је 245 од 312 особа које више нису у установи (79%).

Имајући у виду наведене карактеристике, просечни корисник ових установа могао би се описати на следећи начин: нешто чешће мушкарац него жена, узраста 26-65 година, са менталним тешкоћама, под старатељством, борави у институцији више од 10 година, смештен из разлога што породица није спремна да се стара о њему, или ни нема ближе сроднике, и актуелно нема контакте са породицом.

У даљем планирању и имплементацији реформских процеса у установама за смештај одраслих и старијих са интелектуалним, менталним, сензорним и телесним тешкоћама и њиховој трансформацији неопходно је уважити овако комплексне карактеристике корисника.

***

Када се говори о квалитету услова живота корисника у домском смештају два су кључна индикатора дефинисана кроз структурне стандарде у Правилнику о ближим условима и стандардима за пружање услуга социјалне заштите: капацитет установе и број корисника који дели једну собу. Стандарди дефинишу да је капацитет установа 100 корисника и да је максималан број корисника у једној соби 4. Установе се тешко носе са овим захтевом, и мали је број оних који их испуњава. Стална максимална попуњеност капацитета ових установа (већ годинама попуњено преко 95% капацитета) у постојећим просторним условима отежава, или готово онемогућава брже усклађивање са прописаним стандардима.

Када је реч о броју и структури запослених, као једном од значајнијих функционалних стандарда установа, приметно је да се број запослених у установама за смештај одраслих у протеклом периоду смањује - актуелно је запослено 1455 радника, 7% мање но што је нормативом предвиђено, а само две године раније било их је 9% више од броја предвиђеног нормативом. Важно је предузети адекватне мере како би се овај тренд пада броја запослених зауставио.

Послови процене и планирања у установи такође су део Правилником дефинисаних функционалних стандарда. Од укупног броја корисника за 43% је реализована процена степена потребне подршке, а за 39% корисника израђен је план услуга. Подаци показују да је већина установа ушла је у процес усклађивања са овим стандардима, али да овим поступцима установе још нису обухватиле све своје кориснике. Континуирано и ажурно спровођење поступка процене и планирања требало би да постане део редовне праксе установа.

Слично, иако део обавезних процедура установе, 20% установа и даље нема формиран интерни тим за заштиту од насиља. Мада је у протеклим годинама присутан већи број установа које евидентирају случајеве насиља и извештавају о реаговању установе у овим ситуацијама, процењује се да је потребна даља сензибилизација и едукација запослених, како би се повећала свесност о присуству насиља у установама и потреби реаговања на ову појаву.

Наративни извештаји установа информишу о богатим садржајима различитих активности са корисницима, о индивидуалном и групном раду, као и о значајним приликама за радно ангажовање корисника. Посебно се издваја широк репертоар спортско-рекреативних и културних садржаја у свим установама. Истовремено, примећује се да је већина описаних активности прилично традиционалног карактера, и већ дуги низ година присутна у овом типу установа. Потребно је иновирање начина рада са корисницима како би се кроз савремене третманске приступе утицало на очување и подизање капацитета корисника. Свакако, установама је потребна системска подршка како би напредовале на овом пољу рада.

Један од показатеља присуства процеса трансформације сваке од установа јесте и податак о потенцијалном развоју других услуга сем домског смештаја у установама. Још увек се мањи број установа одважио на овај корак. У 2014. години услугу становање уз подршку пружало је 5 установа за 54 корисника. Само једна установа развила је услуге прихватилишта и обезбедила услугу за 17 корисника током 2014 године, једна услугу дневног боравка за 9 корисника, једна помоћи у кући за 24 корисника. Установе информишу да су већину ових услуга започеле као пројектне активности и да имају тешкоће са одрживошћу услуге. Још увек ниједна установа није лиценцирала представљене услуге. Приметно је да у процесу трансформације установа, водећи рачуна о капацитетма корисника и сопственим ресурсима, установе развијају неке облике самосталнијег становања унутар установе и програме појачане и усмерене подршке за осамостаљивање корисника. Кроз развој интензивније хоризонталне размене међу установама било би важно разменити ове примере инспиративне праксе.

***

Актуелно, систем социјалне заштите велики акценат ставља на процес деинституционализације у области заштите одраслих и старијих особа са интелектуалним, менталним, сензорним и телесним тешкоћама. Реформе у установама за домски смештај само су део овог далеко ширег и сложенијег процеса. Такође, треба имати у виду да успешност процеса деинституционализације зависи од свеобухватног и добро координисаног деловања не само унутар система социјалне заштите, него и реформи других система, пре свега система здравствене заштите, и међусистемске координације.